

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston demokratiapoliittisesta periaatepäätöksestä ja toteaa seuraavaa:

Periaatepäätöksessä kuvataan laajasti tekijöitä, jotka vaikuttavat demokratian tilaan ja demokratiakehitykseen. Unifi arvostaa sitä, että linjauksissa Suomen keskeisiksi demokratiapoliittisiksi tavoitteiksi on nostettu yhdenvertaisuus sekä huomioitu tiedon ja riittävien valmiuksien rooli tavoitteiden toteutumisen taustalla. On positiivista, että toimenpide-ehdotuksiin on nostettu demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen sekä tietoperusteinen päätöksenteko. On myös arvokasta, että periaatepäätöksen valmistelussa on hyödynnetty viime vuosina tehtyjä kansallisia ja kansainvälisiä tutkimuksia.

Unifi nostaisi kuitenkin esiin seuraavia näkökulmia ja kiinnittäisi huomiota koulutuksen, tutkimuksen ja tutkitun tiedon merkitykseen demokratiakehityksessä sekä periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttamisessa:

Periaatepäätöksessä kuvataan demokratiapolitiikan kytköksiä muille politiikkasektoreille, kuten tasa-arvo- ja talouspolitiikkaan. Olisi tärkeä nähdä yhteys myös koulutus- ja tiedepolitiikkaan ja korostaa vieläkin vahvemmin koulutuksen, koulutustason sekä tutkimuksen ja koulutuksen kautta syntyvän sivistyksen vahvaa positiivista vaikutusta demokratiakehitykseen. Koulutus on myös tärkein yhteiskunnallista eriarvoistumista ehkäisevä tekijä, ja toimiikin näin lääkkeenä moniin demokratiakehitykseen negatiivisesti vaikuttaviin kehityskulkuihin ja polarisaatioon.

Yksilön näkökulmasta koulutus luo mahdollisuuden ja antaa edellytykset itsensä kehittämiseen, mikä puolestaan synnyttää vahvempaa osallisuutta ja luottamusta yhteiskuntaan. Kuten periaatepäätöksessäkin todetaan, koulutustausta on yhteydessä osallisuuteen ja äänestysaktiivisuuteen. Myös sisäinen kansalaispätevyys linkittyy kansalaisen koulutustasoon, ja sillä on merkittävä yhteys luottamukseen poliittisia instituutioita kohtaan ja poliittiseen lukutaitoon. Koulutusjärjestelmällä on merkittävä rooli osallisuuden erojen tasoittamisessa.

Tutkimukselle oleellinen akateeminen vapaus ja tieteen vapaus ovat osa toimivaa demokratiaa. Tärkeää tämän rinnalla on myös tutkijoiden mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun, mihin liittyy vahvasti disinformaatiota vastaan taistelu. Periaatepäätöksessä mainitaankin tutkijoihin – sekä virkamiehiin, päättäjiin ja toimittajiin – kohdistuva järjestelmällinen häirintä eli maalittaminen sekä vihapuhe. Tämän ehkäisemiseen tarvitaan vahvoja konkreettisia toimenpiteitä. Periaatepäätöksessä todetaan, että kulttuuri ja erityisesti taide on kriittisen keskustelun foorumi joka turvaa vapaata, demokraattista ja avointa yhteiskuntaa. Myös yliopistot ja tiede olisi suotava nähdä ja mainita tällaisena foorumina, yliopistojen laissa mainitun kolmannen tehtävän mukaisesti. Tätä yhteiskunnallista tehtäväänsä toteuttaessaan yliopistot tukevat myös demokratiaa. Tämä toteutuu myös Suomen rajojen ulkopuolella yliopistojen ja tutkijoiden välisessä yhteistyössä ja tiedediplomatiakontekstissa.

Tietoperusteinen päätöksenteko on osa-alue, jossa yliopistojen roolin tulisi olla näkyvämpi. Unifi korostaa, että pitkäjänteinen ja tietoperustainen demokratiapolitiikka ja sen toimeenpano edellyttävät riittävää aiheeseen liittyvää asiantuntemusta, tutkimusta ja osaamista, jonka synnyttämistä yliopistot ovat keskeisessä asemassa. Tämä voisi nousta selkeämmin esiin periaatepäätöksessä.

Kuten päätöksessä todetaan, suomalaista demokratiaa tulee kehittää vastaamaan nopeasti muuttuviin globaaleihin haasteisiin. Tässä työssä yliopistot, tutkimus ja koulutus ovat ensiarvoisen tärkeässä roolissa.

Pyydämme ministeriötä huomioimaan Unifin lausunnon lisäksi myös yliopistojen lausunnot.

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry, Finlands universitetsrektorers råd Unifi rf

Jukka Kola

Tanja Risikko

puheenjohtaja

toiminnanjohtaja

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

-

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*

- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

Ajalin Elina
Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry